

Arap Şiirinde Zarurettten Kaynaklanan Ziyadeler*

Necessity Caused by Excess in Arab Poetry

Merve ÖZÇETİN¹

* Bu çalışma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi tarafından 27-28 Şubat 2021 tarihinde düzenlenen Uluslararası FSMVÜ Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ORCID: M.Ö. 0000-0001-6143-0045

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Merve ÖZÇETİN (Doktora Öğrencisi),
Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel
İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati
Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
E-posta: mrvozcetin@gmail.com

Başvuru/Submitted: 28.03.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
29.04.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
12.05.2021

Kabul/Accepted: 22.05.2021

Atıf/Citation: Özcetin, Merve. "Arap Şiirinde Zarurettten Kaynaklanan Ziyadeler". *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 39 (2021), 147-160.
<https://doi.org/10.26650/jos.904666>

ÖZ

Şiirde görülen zaruret gereği yapılan durumlar hakkında nahivle uğraşan pek çok âlim farklı görüşler beyan etmiştir. Nitekim Sibeveyh ve İbn Mâlik gibi âlimler, şairin bu tür zaruretleri şiirinde kullanmasının kaçınılmaz olduğu görüşünü savunurken; Ebû Hilâl el-Askerî gibi diğer âlimler ise konuyla ilgili zaruret durumları olmadan da şiirler söylenebileceğini öne sürmüşlerdir. Şiir zaruretleri hakkında *Zarûratu-ş-şi'* r adıyla ilk müstakil eseri kaleme alan kişi Müberred olmuş fakat onun bu eseri günümüze malesef ulaşamamıştır. Daha sonra Kazzâz el-Kayrevânî, *Mâ yecûzu li-ş-şai'ri fi'z-zarûrati* adıyla günümüze ulaşan ilk müstakil eseri kaleme almıştır. Nahiv âlimleri, şairin vezin ve kafiye gereği dil kurallarının dışına çıkmasıyla oluşan şiir zaruretlerini genel olarak *ziyade*, *naks* (*hazif*), *takdim-te'hir* ve *bedel* olmak üzere dört başlıkta incelemiştir. Araştırmanın konusunu teşkil eden *ziyade* de söylenen pek çok şiirde görülen bir zaruret türü olmuştur. Şairler şiirlerinde dil kurallarına aykırı olarak hareke, harf ya da kelime ziyadesi yapmışlardır. Nahiv âlimlerinin pek çoğu şiirin kendine has bir dili olduğunu ve gerekli durumlarda Arap dil geleneğinin sınırlarından çıkmamak ve dil ölçülerini yok saymamak şartıyla nahiv ya da sarf kurallarının dışına çıkılarak şiirlerde bazı ziyadelerin yapılabileceğini kabul etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Arap dili ve belâgati, Ziyade, Zaruret, Şiir, Nahiv kuralları

ABSTRACT

Numerous nahiv scholars have asserted divergent opinions on the use of poetic zaruret or rules governing poetic language and syntax. Scholars such as Sibeveyh and İbn Malik defended the rigid necessities of poetry; other scholars such as Ebu Hilal al-Askeri claimed that poems can be articulated without any necessary rules being applied. The first independent treatise on poetic necessities was written by Müberred and titled *Zarûratu aş-şi'ri*; however, this book has not survived to the present time. Later, Kazzâz al-Kayrevânî, wrote *Mâ yecûzu li aş-şai'ri fi az-zarûrati* a volume that remains extant. Nahiv scholars analyzed the poetic requirements to be heeded by poets according to four categories governed by the general rhythm and rhyme of a poetic genre. *ziyade*, *naks* (*hazif*), *takdim-te'hir* and *bedel*. *Ziyade* implies excess and typifies poetic language constituting themes that have long appeared in the tradition of Arabic poetry. Use such elaborate terms such as hareke, harf, or the use of additional words against strict language rules. Most nahiv scholars have acknowledged that poetic language is unique and that extra-syntactical usage of language that transgress the rules of nahiv and sarf should be allowed when required without upsetting the dimensions limits, and traditions of Arabic.

Keywords: Arabic language and rhetoric, Ziyade, Necessity, Poetry, Nahiv rules

EXTENDED ABSTRACT

Pre-Islamic Arabs spoke poems aloud and even sang them without using any set language rule. However, since the 2nd (8th) century, they began interacting with other societies. The use of Arabic by numerous societies caused considerable corruption to the original tongue, often leading to the incorrect recitation of the holy Quran. As a result, some Arab linguistics scholars began undertaking philological research. Consequently, linguists began determining general rules of language based on the knowledge and evidence available to them at that time. Poems were significant source materials that helped linguists ascertain the limits of language at that time. However, after the pre-Islamic period some contradictory language rules has seen in general as in every language. The rules established by linguists were labeled irregular in prose language and zaruret in poetic expression.

Numerous nahiv scholars have asserted divergent views on the use of zaruret in poetry. Scholars such as Sibeveyh and İbn Malik defended the rigid necessities of poetry; other scholars such as Ebu Hilal al-Askeri claimed that poems can be articulated without any necessary rules being applied. The first independent treatise on poetic necessities was written by Müberred and titled *Zarûrat aş-şî'r*; however, this book has not oursurvived to the present time. Later, Kazzâz al-Kayrevânî, wrote *Mâ yecûzu li aş-şai'ri fi az-zarûrati* a book that remains extant.

Nahiv scholars analyzed the poetic requirements to be heeded by poets according to four categories governed by the general rhythm and rhyme of a poetic genre. These classifications are *ziyade*, *naks* (*hazif*), *takdim*, *te'hir* and *bedel*. *Ziyade* implies excess and typifies poetic language constituting themes that have long appeared in the tradition of Arabic poetry. Poets use such elaborate terms such as *hareke*, *harf*, or the use of additional words against strict language rules.

According to the rules, a letter of a passive word in a poem which has may be used as a *damme*, *fetha*, or *kesra* as an additional rhythmic movement. Similarly, a letter need not denote a movement according to the previous movement of the letter if the med extends the flow to represent excess. However, to ensure that an informal word takes on the texture or tenvin of formal word “ابن” a tenvin genitive can create special nouns to add to the end of present tense verbs such as *şedde* or *cezme* to tailor words like *tekid nun* in instances where the rules allow, to make phrases such as *maksur memdud* using opposing illet letters when they need to fall to make cut *vasil hemze* using to use together ‘*ivaz ve mu'avvaz minh* and bringing the lam *tekid* in situations where it will not come.

Consequently, most *nahiv* scholars have acknowledged that poetic language is unique and that extra-syntactical usage of language that transgress the rules of *nahiv* and *sarf* should be allowed when required without upsetting the dimensions, limits, and traditions of Arabic. This paper suggests the possibility of a systematic and specific probing of the topic of the rules of Arabic poetics in the form of a book, research treatise, or a thesis.

Giriş

İslam'dan önce Araplar, bir dil kuralına ihtiyaç duymaksızın konuşmuş ve hatta şiirler söylemişlerdir. Fakat 2./8. yüzyıldan itibaren yabancı toplumlarla karışma, dilin bozulmaya başlaması ve Kur'ân'ın yanlış okunması gibi sebepler Arap edebiyatında filolojik bazı çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Böylelikle dilciler, o dönemde mevsuk sayılan ve kendilerine ulaşan şevâhidden yola çıkarak genel dil kurallarını tespit etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla şiirler de, dilin sınırlarını belirlemede o dönemin önemli malzemelerinden biri olmuştur. Fakat zamanla her dilde olduğu gibi genel dil kurallarına aykırı olan bazı kullanımlar olmuş ve bunlara nesir dilinde *şâz*, şiirde ise *zarûret* denmiştir.

Şairin vezin ve kafiye gereği dil kurallarının dışına çıkmasıyla oluşan şiir zaruretleri genel olarak *ziyade*, *naks* (*hazif*), *takdîm-te'hîr* ve *bedel* olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. Araştırmanın konusunu teşkil eden *ziyade* de çoğu şiirde karşı karşıya kalınan bir zaruret türü olmuştur.

1. Zarûrâtü's-Şi'riyye'nin Lugat ve İstilah Anlamı

Lugat açısından zarûret kelimesi, “ضرر” kökünden türemiş olup “اضطرار” mastarının ismidir¹ ve şiddetli sıkıntı, ihtiyaç duyma, zorunluluk, bir şeyi yapmaya mecbur kalma gibi anlamlara gelmektedir.² Buna göre zarûrâtü's-Şi'riyye'yi de şiirin zorunlulukları veya mecburiyeti şeklinde tercüme etmek mümkündür. Konuya değinen kaynaklarda bu başlık daha çok kullanılsa da aynı zamanda “zarâir-i Şi'riyye, ruhas-ı Şi'riyye, cevâzât-ı Şi'riyye, icâzât-ı Şi'riyye” gibi kullanımlar da olmuştur.³

İstilah açısından ise nesirde benzerinin caiz olmadığı bir kullanımı, şairin kullanmak zorunda kaldığı durumlardır. Ayrıca şiirlerde vezin ve kafiyenin getirdiği zaruret sebebiyle nasirin riayet ettiği genel nahiv kaidelerinin dışına çıkmak şeklinde de tanımlamak mümkündür.⁴

2. Bazı Nahiv Âlimlerine Göre Zarûrâtü's-Şi'riyye

Halîl b. Ahmed'den (öl. 170/786) bu yana nahivciler, Cahiliye döneminden kendilerine ulaşmış mevsuk olan şiirlerde gördükleri zaruri kullanımlar karşısında bir takım değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

1 Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. 'Amr b. Temîm el-Ferâhidî, “ضرر” *Kitâbul-Ayn*, Thk. Mehdî Mahzûmî & İbrâhîm es-Sâmerrâi (Bağdat: Dâr Mektebetü'l-Hilâl, 1405/1985), 7/7; Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Curcânî, “الضاد”, *et-Ta'rifât*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983), 1/138; Ebu'l-Velîd Zeynuddîn Hâlid b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Vakkâd el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, Thk. Muhammed 'Ivâz Mur'ib, (Beyrut: Dâru lhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, (1421/2001), 11/315.

2 Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî, “ضرر”, *Cemheratu'l-luga*, Thk. Remzi Munir Baalbakî, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 1407/1987), 1/122; Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem el-İfrîkî el-Misrî İbn Manzûr, “الضّرر”, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrût: Dâru Sâdir, ts.), 4/483.

3 Mehmet Faruk Toprak, “Zarûrât-ı Şi'riyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/138.

4 Ebû Bişr Ebû Osmân Ebu'l-Hasen Sibeveyh 'Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1402/1982), 1/26; Ahmed Matlub, “الضاد”, *Mu'cemu mustalahâti'n-nakdi'l-'Arabîyyi'l-kadîm*, (Beyrut: Mektebetu Lubnân, 2001), 280.

Arap dili ve edebiyatının öncü isimlerinden olan Halil b. Ahmed, şairlerin söz söyleme sanatında yetkin kimseler olduğunu ve sözü istedikleri gibi söyleyebileceklerini ifade etmiştir. Ayrıca mana ve lafzın kuralları açısından memdûdu maksûr, maksûru memdûd yapmak, lafzın ifade ediliş şekillerini bir arada zikretmek, lafzın sıfatları arasında ayırım yapmak, söze dökülemeyen ve aklın anlayamadığı şeyleri ortaya koymak, uzağı yakınlaştırmak, yakını uzaklaştırmak gibi başkalarına caiz olmayan şeylerin şairlere caiz olduğunu da söylemiştir.⁵

Arap şiirinde görülen çeşitli kural dışı kullanımları sistemli bir değerlendirme ile kayda geçiren ilk dilci, Arap dilinin ana kroniginin sahibi Sîbeveyh (öl. 180/796) olmuştur.⁶ Eserinin birçok yerinde şiir zaruretleri konusuna değinmiş ve hocası gibi bu konu için belirli bir kavram kullanmamıştır. Genel olarak bu kural dışı kullanımları “şiirin nesre benzetilmesi” ve “asla döndürme” şeklinde iki temel başlık çerçevesinde açıklamıştır.⁷ “*Nesirde kabul olunmayan şeyler şiirde gelebilir*” mantığı çerçevesinde *hazif, ziyade, takdîm-te' hîr, bir kelimenin yerinde kullanılmaması* şeklinde açıkladığı zaruretlerin, sebep ve yaygınlaşmış şekillerinden bahsetmiş, bunlara şiirlerden örnekler vermiştir.⁸ Aynı şekilde şairin, Arap dil geleneğinin sınırlarından çıkması ve dil ölçülerini yok sayması gibi durumlarda zaruret söz konusu olamayacağını söyleyerek konunun çerçevesini çizmiştir.⁹

Sibeveyh'in öğrencisi olan Ahfeş el-Evsat (öl. 215/830) hocalarından farklı olarak konuya yeni bir bakış açısı getirerek söz konusu zarûretlerin şiirde olduğu gibi uyum, bütünlük ve secîyi tam bir şekilde sağlamak amacıyla nesirde de uygulanabileceğini savunmuş, örneklerle konuyu desteklemiştir.¹⁰

Belli bir döneme kadar farklı konuları da bünyesinde barındıran kitaplarda bu mesele ele alınmış, konu hakkında *Zarûratu 'ş-şi 'r* adıyla ilk müstakil eseri kaleme alan ise Müberred (öl. 286/900) olmuştur. Fakat onun bu eseri günümüze ulaşmamıştır.¹¹

Müberred ve Zeccâc'dan sonra nahiv sahasında döneminin en güçlü siması olarak kabul edilen İbnu's-Serrâc¹² (öl. 316/928) Sibeveyh'in görüşünü biraz daha genişleterek “*bâbu zarûrati 'ş-şi 'r*” başlığı altında bu konuyu ele almış ve *hazif, ziyade, takdîm-te' hîr, harf ibdâli, tağyîru irâb ve te'nîsu muzekker* şeklinde açıkladığı bu zaruretlerin vezin gereği olduğunu belirtmiştir.¹³

5 Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Temîm el-Ensârî el-Fihri el-Husri, *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 3/687.

6 Eyüp Tanrıverdi, “Eski Arap Şiirinde Kuraldışı Kullanımlar Literatürü”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2005), 96.

7 İbrahim Hasan İbrahim, *Sibeveyh ve 'z-zarûrati 'ş-şi 'riyye*, (Kahire: Matbaatu Hasan, 1983), 51.

8 Sibeveyh, *el-Kitâb*, Thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, 1/26-32.

9 İbrahim, *Sibeveyh ve 'z-zarûrati 'ş-şi 'riyye*, 50.

10 Necmu'l-eimme Razıyyuddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî, *Şerhü'l-Kafiye*, Thk. Yusuf Hasan Ömer, (Bingazi: Câmî'atu Karyûns, 1416/1996), 1/468.

11 Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kûb İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, Thk. İbrahim Ramazan, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1417/1997), 83; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zunun an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, (Bağdat: Mektebetu'l-Musenna, 1941), 2/1087.

12 Hüseyin Yazıcı, “İbnu's-Serrâc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 29 Nisan 2021)

13 Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî b. es-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, Thk. Abdülhuseyn el-Fetlî, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 3/435.

Hicri 4. yüzyılın önemli alimlerinden biri olan Ebû Saîd es-Sîrâfî (öl. 368/979) *Şerhu Kitâbi Sibeveyh* adlı kitabında Sibeveyh'in bu konu hakkındaki görüşlerini şerh ederken burada zaruret konusu hakkında kendi görüşlerini de dile getirmiştir. Öyle ki daha sonradan bu görüşleri müstakil bir kitap halinde yayınlanmıştır. Ona göre şiirlerde görülen zaruret çeşitleri *ziyade*, *noksan*, *hazif*, *takdîm-te'hîr*, *ibdâl*, *tağyîr*, *teşbih*, *te'nîsu muzekker*, *tezkîru'l-muennes* olmuş ve bunlara örnekler vermiştir.¹⁴

Genel olarak Sibeveyh ile benzer görüşler zikreden İbn Fâris (öl. 395/1004), şiir zaruretleri konusunda şairlerin hatasız olmadıklarını, onların da hataya düşebildiklerini söylemiştir. Doğru olan şiirlerin kabul edilip Arapça ve usulüne aykırı olanların ise reddedileceğinden bahsetmiştir.¹⁵ Bununla birlikte şairlerin, sözün emirleri olduklarını söylemiş ve neyi yapıp neyi yapamayacaklarını açıklamıştır. Ona göre şairler *ihtilâs*, *takdîm-te'hîr*, *tağyîr*, *memdûdu maksûr* yapabilirler fakat *maksûru memdûd* yapamazlar. Şairlerin, irabî ve kelimeyi doğru yöntemden uzaklaştırarak kullanma gibi hataları yapamayacaklarını dile getirmiştir.¹⁶

Ebû Hilâl el-Askerî (öl. 400/1009'dan sonra) ise şairlerin, sözü çirkin kıldığından dolayı şiirlerinde zaruri durumlara yer vermemesi gerektiğini savunmuştur. İlk dönem şiirlerinde bu uygulamaların görülmesini ise dönemin şartlarına bağlar.¹⁷

Kazzâz el-Kayrevânî (öl. 412/1021), şiir zaruretleri konusunda *Mâ yecûzu li's-şai'ri fi'z-zarûrati* adıyla günümüze ulaşan ilk müstakil eseri kaleme alan alim olmuştur. Bu eserinde konuları dağınık şekilde ele alan Kazzâz, şairlerin kafiye, vezin ve irab için *ziyade*, *hazif*, *takdîm-te'hîr*, *kalb*, *ibdâl* gibi zaruretleri bilerek uyguladıklarını söylemiştir.¹⁸

İbn 'Uşfûr (öl. 669/1270), *el-Mukarrîb fi'n-nahv* ve *Şerhu'l-Cümel li'z-Zeccâcî* adlı eserlerinde şiir zaruretlerinden bahsetmiş olmasına rağmen *Zarâ'iru's-şi'r* adıyla müstakil bir eser de kaleme almıştır. Bu eserinde zarûretleri *ziyade*, *naks*, *takdîm-te'hîr* ve *bedel* olarak taksim etmiş¹⁹ ve konuları sistematik bir şekilde ele alan ilk müstakil eseri yazan kişi olarak kabul edilmiştir.²⁰

14 Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzubân es-Sîrâfî, *Zarûratu's-şi'r*, Thk. Ramazan Abduettevâb, (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1405/1985), 33.

15 Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *es-Sâhibî fi'fikhi'l-lugati'l-'Arabiyyeti ve mesâlihâ ve suneni'l-'Arab fi kelâmihâ*, Nşr. Muhammed Ali Beyzûn, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1418/1997), 213.

16 İbn Fâris, *es-Sâhibî fi'fikhi'l-luga*, Nşr. Muhammed Ali Beyzûn, 213.

17 Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-'Askerî, *Kitâbu's-Sînâ'ateyn*, Thk. Ali Muhammed el-Becâvî & Muhammed Ebû Fazl İbrahim, (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Unsuriyye, 1418/1998), 112.

18 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. Ahmed el-Kazzâz el-Kayrevânî et-Temîmî en-Nahvî, *Mâ yecûzu li's-şai'ri fi'z-zarûrati*, (Kahire: ez-Zehrâ li-İ'lâmi'l-'Arabî, 1412/1992), 87.

19 Bk. Ebu'l-Hasen Ali b. Mu'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbilî en-Nahvî, *Zarâ'iru's-şi'r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, (Beyrut: Dâru'l-Endelus, 1980).

20 Tanrıverdi, "Eski Arap Şiirinde Kuraldışı Kullanımlar Literatürü", 103.

İbn Mâlik et-Tâî (öl. 672/1274), Sibeveyh'in görüşlerine benzer tarzda yaklaşımlar sergileyen âlimlerden olmuştur. Zaruret lafzının etimolojisinden hareketle şiirde kural dâhilinde bir kullanım söz konusuyken kural dışına çıkmayı zarurettten saymamıştır.²¹

Suyûtî (öl. 911/1505), *el-İktirâh fi usûli'n-nahv ve cedelih* adlı eserinde zarûreti güzel ve çirkin olarak iki şekilde ve örnekler vererek incelemiş daha sonra da bazı nahivcilerin bu konu hakkındaki görüşlerine yer vermiştir.²² Aynı şekilde *el-Eşbâh ve'n-nazâ'ir* ve *el-Muzhir* adlı eserlerinde de zarûretlerden bahsetmiş ve örnekler vermiştir. *el-Muzhir*'de zaruret konusunu şairlerin hataları olarak değerlendirmiştir.²³

Yukarıdaki bilgilerden hareketle şiirlerde zarûret konusuna değinen pek çok nahiv âlimi olmuş ve genel olarak bazıları bu konunun yalnızca şiirde olabileceğini söylerken diğerleri nesirde de karşılaşılabileceğini savunmuştur. Ayrıca bu kullanımların, şiire zenginlik getirdiğini söyleyenlerin yanı sıra bunları kötü veya çirkin görenler de olmuştur.

3. Şiir Zarureti Sebebiyle Yapılan Ziyadeler

Nahiv âlimleri şiir zarurettlerini genel olarak *ziyade*, *naks* (*hazif*), *takdîm-te'hîr* ve *bedel* olmak üzere dört başlıkta incelemişlerdir.

Ziyade konusunu ise kendi içerisinde hareke, harf ve kelime ziyadesi şeklinde üç başlıkta incelemek mümkündür.

3.1. Hareke Ziyadesi

Nahiv âlimleri şairin vezin ve kafîye için gerektiği durumlarda kelimedeki hareke ziyadesi yapmasını caiz görmüş ve bunu zarurettten saymıştır. Züheyr b. Ebî Sulmâ'nın (öl. 609) şu beyti buna örnek verilebilir:²⁴ (Basît)

كَمَا اسْتَعَاثَ بِسَيِّءٍ فُرُّ غَيْطَلَةَ   خَافَ الْعُيُونَ فَلَمْ يُنْظَرْ بِهِ الْحَشَاكُ

“(Emmesine engel olacak) Gözlerden korkarak çalılıklar arasındaki buzağının, memenin sütle dolmasını beklemeden aceleyle (memenin etrafında görülen) siyekten sütü istemesi gibi.”

Züheyr burada “hayvan memesinin sütle dolması” anlamına gelen “الحشاك” kelimesinin “ش” harfini vezin gereği fetha yaparak hareke ziyadesi yapmıştır.²⁵

21 Ebu'l-Meâlî Cemâlüddîn Mahmûd Şükri b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî, *ez-Zarâir ve mâ yesûgu li'ş-şâ'ir dîne'n-nâsir*, Thk. Muhammed Behcet el-Eserî, (Kahire: Matbaatu's-Selefiyye, 1331/1915), 8; Muhammed Hamâse Abdullatîf, *Lugatu'ş-ş'ir dirâse fi'z-zarûrati'ş-şi'riyye*, (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1416/1996), 95.

22 Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-İktirâh fi usûli'n-nahv ve cedelih*, Thk. Mahmûd Fucâl, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1409/1989), 51-57.

23 Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi kavâ'id ve fîrû'i fikhi'ş-Şâfi'iyye*, Thk. Abdual Salim Mukerrem, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1985), 2/201; a.mlf. *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luğa*, Thk. Ali Muhammed el-Becâvî vd., (Kahire: Daru İhya'ül-Kutub'il-Arabiyye, ts.), 2/497-504.

24 İbn 'Uşfûr, *Zarâ'iru'ş-şi'r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 18.

25 Ebu'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Hasâ'is*, (Kahire: el-Heyetu'l-Misriyye, 1331/1913), 2/336; İbn Manzûr, “10/412”, *الحشاك*.

Bir kelimenin aslında yokken önceki harfin harekesini damme ise “و”, kesra ise “ى”, fetha ise “ا” ile uzatarak ziyade yapmak da bazı şiiirlerde görülmüştür. Nahiv âlimleri buna “إشباع الحركات” demiştir. Örnek olarak şu beyit verilebilir:²⁶ (Kâmil)

يُنْبَغُ مِنْ ذِفْرَى عَضُوبِ جَسْرَةٍ   زِيَاةٌ مِثْلَ الْفَنِيقِ الْمُكْدَمِ

“Çalıyla yürüyen deve gibi kocaman ve hızlı olan devenin kulağının arkasındaki kemiklerden (terler) fişkırıyor”

Burada “يُنْبَغُ” ifadesi, “يُنْبَعُ” şeklinde gelmesi gerekirken önceki harfin harekesi fetha olduğundan “ا” ziyadesi yapılarak vezne uyulmuştur.²⁷

Başka bir örnekte şu şekilde hareke uzatılmıştır:²⁸ (Recez)

عَيْطَاءُ جَمَاءِ الْعِظَامِ عُطْبُولُ   كَأَنَّ فِي أُنْيَابِهَا الْقُرْتُولُ

“Uzun boyunlu ve mükemmel görünümlü genç bir kızdır. Dişlerinin arasında da karanfil varmış gibi (güzel kokulu)”

İkinci şatırın sonunda “الْقُرْتُولُ” kelimesinde “ف” harfinin damme harekesi “و” ile uzatılmıştır.²⁹ Ferezdak’ın (öl. 114/732) şu beyti ise kesra hareketinin uzatılmasına örnek verilebilir: (Basît)

تَنْفِي يَدَاهَا الْحَصَى فِي كَلِّ هَاجِرَةٍ   نَفْيِ الدَّرَاهِمِ تَتَقَاذُ الصَّيَارِفِ

“Öğlenin sıcak vaktinde (hızlı bir şekilde ilerlediğinden) ayaklarıyla taşları ayırır. Sarrafların dirhemleri (iyisini kötüsünden) ayırdığı gibi”

Burada da “الصَّيَارِفِ” kelimesinde “ر” harfinin harekesi “ي” getirilerek uzatılmıştır.³⁰

3.2. Harf Ziyadesi

Şairlerin şiiirlerinde harf ziyadesi yaptığı da olmuştur. Gayrı munsarîf bir kelimeyi munsarîf yapmak harf ziyadesinin bir çeşididir. Örnek olarak Ümeyye b. Ebi’s-Salt’ın (öl. 8/630) şu beyti gösterilebilir: (Hafif)

فَأَنَاهَا أَحْيَمٌ كَأَخِي السَّهْ   مِ بَعْضِ فَقَالَ كَوْنِي عَقِيرًا

“Kızılılık (Kudâr b. Sâlif), kılıcıyla (Hz. Salih’in) devesine ok gibi geldi ve boğazlanan ol dedi.”

Şair burada “أَحْيَمٌ” kelimesini gayrı munsarîf olduğu halde tenvinli getirerek nûn harfi ziyadesi yapmıştır.

26 İbn ‘Uşfûr, *Zarâ’iru’s-Şi’r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 34.

27 İbn Cinnî, *el-Hasâ’is*, 3/123.

28 İbn ‘Uşfûr, *Zarâ’iru’s-Şi’r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 35.

29 İbn Cinnî, *el-Hasâ’is*, 3/123; İbn Manzûr, “11/556”, *قرنفل*.

30 İbn Cinnî, *el-Hasâ’is*, 2/317; İbn Manzûr, “9/190”, *الصَّرْف*.

Nida için gelen mebnî ismi tenvinli getirmek de harf ziyadesi altında ele alınmaktadır. Buna örnek olarak şu beyit verilebilir:³¹ (Recez)

يَا هَرِمًا وَأَنْتَ أَهْلُ عَدْلٍ   هَلْ يَذْهَبُ حَسْبِي وَفَضْلِي

“Ey Herim! Sen adil kişilerdensin. Saygım ve faziletim (senin nezdinde) gider mi?”

Şair burada özel isim olan “هرم” kelimesini münada olduğu halde tenvinli getirerek harf ziyadesi yapmıştır.

Şairler, muttasıl zamirin ismi faile birleştiği durumda tenvin ve nûn getirerek de ziyade yapmışlardır. (Tavîl)

هُمُ الْقَائِلُونَ الْخَيْرِ وَالْأَمْرُونَهُ   إِذَا مَا خَشُوا مِنْ مُخَدِّثِ الدَّهْرِ مُعْظَمًا

“Zamanın büyük ve defedilemez olaylarından korktuklarında bile onlar hayrı söyleyenler ve emredenlerdir.”

Beytin ilk şatırında geçen “الأمرونه” kelimesi muzaf olduğundan dolayı nahiv kuralları gereği “الأمرونه” şeklinde gelmesi gerekirken; şair, vezin gereği nûn harfini ziyade olarak getirmiştir.³²

“ابن” kelimesine muzaf olan özel isimler tenvinli getirilerek de harf ziyadesi yapıldığı olmuştur. Buna örnek olarak Hutay’ e’nin (öl. 59/678) şu beyti verilebilir: (Tavîl)

إِلَّا يَكُنْ مَالٌ يُنَابُ فَإِنَّهُ   سَيَأْتِي نَتَائِي زَيْدًا ابْنَ مُهَلْهَلٍ

“Eğer sana verilecek mal(im) yoksa da Zeyd b. Mühelhil’e methim gelecektir.”

İkinci şatırdaki “زيد” kelimesi tenvin almaması gerekirken tenvinli getirilerek ziyade yapılmıştır.³³

Muzari fiillerin sonuna şeddeli veya cezimli tekid nûnunun, kural gereği getirilmediği durumlarda bazı şiirlerde getirilerek ziyade yapılmıştır. Örnek olarak şu beyit verilebilir: (Kâmil)

مَنْ تَتَّقَنُ مِنْهُمْ فَلَيْسَ بِأَيِّبٍ   أَبَدًا وَقَتْلُ نَبِيٍّ قَتِيْبَةٌ شَافٍ

“Onlardan kime rastlarsan (onları öldürmeden) asla geri dönüş yoktur. Benî Kuteybe’nin katli (nefislere) şifadır.”

Beyitte zaruretten dolayı şart edatından sonra “إما” getirilmeden “تَتَّقَنُ” şeklinde muzari fiile tekid nunu gelmiştir.³⁴

Bazı şairler şiirlerinde maksûru memdûd yaparak harf ziyadesi yapmışlardır. Örnek olarak Tarafe’nin (öl. 564) şu beyti verilebilir: (Tavîl)

31 İbn ‘Uşfûr, *Zarâ’iru’s-şi’r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 62.

32 Sîbeveyh, *el-Kitâb*, Thk. Abdussemâm Muhammed Hârûn, 1/188; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me’âni’l-Kur’ân ve i’râbuh*, (Beyrut: Âlemu’l-Kutub, 1408/1988), 4/305.

33 İbn Cinnî, *el-Hasâ’is*, 2/493.

34 Ebu’l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. ‘Abdilekber b. ‘Umeyr el-Muberred el-Ezdi es-Sumâlî, *el-Muktedâb*, Thk. Muhammed ‘Abdülhâlik ‘Uzayme, (Beyrut: ‘Âlemu’l-Kutub, ts.), 3/14.

لَهَا كِبْدٌ مَلْسَاءُ ذَاتُ أُبْرَةٍ   وَكُشْحَانٍ لَمْ يَنْقُضْ طَوَائِهُمَا الْخَبْلَ

“Onun kırışıklıkları olan yumuşak bir karnı ve iki böğrü vardır. Hamilelik ikisinin de zayıf olmasını değiştirmez.”

Beytin ikinci şatırında geçen “طوائئ” kelimesinin aslı “طوى” şeklindedir fakat zarureten memdud yapılmıştır.³⁵

İllet harflerinin düşmesi gerektiği durumlarda zikredilmesiyle de ziyade yapılmıştır. Buna örnek olarak şu beyit verilebilir: (Vâfir)

أَبِيْتُ عَلَى مَعَارِي فَخِرَاتٍ   بِوَهْنٍ مُلَوَّبٌ كَدَمَ الْعِبَاطِ

“Hayvanın kamı gibi (kırmızı renkte olan) safranla kokulanmış güzel yataklarda geceliyorum”

Şair burada “عَلَى مَعَارٍ” şeklinde gelmesi gereken kelimeyi illet harfiyle zikrederek ziyade yapmıştır.³⁶

Vasıl hemzesini kat ‘ yapmak suretiyle de ziyade yapıldığı görülmüştür. Buna örnek olarak şu beyit verilebilir: (Tavîl)

إِذَا جَاوَزَ الْإِنْتَيْنِ سِرًّا فَإِنَّهُ   يَنْشُرُ وَتَكْثِيرِ الْحَدِيثِ قَمِيمِ

“Bir sır ikiyi (kişiyi) aşarsa yayılmaya ve konuşarak çoğalmaya layık olur.”

“الانْتَيْنِ” kelimesinin aslı vasıl hemzesiyle iken kat ‘ hemzesine dönüştürülerek harf ziyadesi yapılmıştır.³⁷

Şairler bazen şiirde geçen bir kelimeye tevehhümle bir harf ziyadesi yapmışlardır. Buna örnek olarak şu beyit verilebilir:³⁸ (Recez)

أَفْقَرْتُ الْوَعْسَاءَ وَالْعَنَاعِثُ   مِنْ أَهْلِهَا وَالْبَرِّقُ الْبِرَارِثُ

“Kumlu ve yumuşak topraklı yerler; oradaki ahali tarafından terkedildi.”

Dilciler, ikinci şatırda geçen “البرارث” kelimesinin bir anlamı olmadığını ve yumuşak zemin (toprak) anlamına gelen “البرث” kelimesinin çoğulu olan “البرارث” olacağını, şairin burada “ر” harfini ziyade olarak söylediğini düşünmüşlerdir.³⁹

3.3. Kelime Ziyadesi

Şairler bazen zaruret gereği ‘ıvaz ve mu ‘avvaz minhi bir arada kullanarak ziyade yapmışlardır. Örnek olarak şu beyit verilebilir: (Recez)

35 Ebu’l-Hasen Alî b. İsmâil ed-Darîr el-Mursî b. Sîde, *el-Muhassas*, Thk. Halil İbrahim Ceffâl, (Beirut: Dârü İhyâ’i’t-Turâsî’l-‘Arabî, 1417/1996), 4/439.

36 Sibeveyh, *el-Kitâb*, Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, 3/313.

37 İbn ‘Usfûr, *Zarâ’iru’s-Şi’r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 54.

38 İbn Sîde, *el-Muhassas*, Thk. Halil İbrahim Ceffâl, 3/79.

39 İbn Sîde, *el-Muhassas*, Thk. Halil İbrahim Ceffâl, 3/79.

وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَقُولِي كَلِمًا صَنَيْتِ أَوْ كَثُرَتْ يَا أَللَّهُمَا

“Her namaz kıldığında ve her tekbir getirdiğinde ‘Ya Allahumme’ demen gerekir”

Beyitte geçen “يَا أَللَّهُمَا” ifadesindeki “يَا” dan ‘ıvaz olan mîm harfî ve mu’ avvaz minh olan “يَا” nida harfî birlikte zikredilmiş böylelikle ziyade yapılmıştır.⁴⁰

Nahiv açısından tekid lâmını, gelmeyeceği durumlarda getirmek suretiyle ziyade yapan şairler de olmuştur. Örnek olarak şu beyit verilebilir: (Basît)

مُرُوا عَجَالًا وَقَالُوا كَيْفَ صَاحِبُكُمْ قَالَ الَّذِي سَأَلُوا أَمْسَى لَمْخُودًا

“Hızlıca uğradılar ve ‘sahibiniz nasıl’ dediler. Soranlara ‘akşamleyin çok hasta oldu’ dedi”

Örnekte görüldüğü üzere “أَمْسَى”nın haberinin başına lâmu’t-tekid getirilmiştir.⁴¹

Şiirlerde bazen “ن” ve “ان” ziyadesi de yapılmıştır. Örnek olarak şu beyit verilebilir: (Tavîl)

أَرَدْتُ لِكَيْمَا أَنْ تَطِيرَ بِقُرْبَتِي فَتَرْكَهَا سَنَا بِيَدَاءِ بَلْقَعِ

“Su tulumumu alıp gitmek istedin. Onu eskimiş ve delinmiş olarak boş bir çölde terkediyorsun”

Beyitte kendisinden sonraki fiili nasb eden “لِكَيْمَا” dan sonra amel etmemiş zaid bir “ن” görülür.⁴²

Zaid olan “ن”e örnek olarak ise Ferezdak’ın şu beyti verilebilir: (Tavîl)

رَأَيْتُ تَبَاشِيرَ الْعُقُوقِ هِيَ الَّتِي مِنْ ابْنِ امْرِئٍ مَا إِنْ يَزَالُ يُعَايِنُهُ

“Biri oğlunu sürekli cezalandırorsa da (faydasız olunca) itaatsizliğinin başlangıcında olduğunu anladım.”

Şiirin ikinci şatırında “ما” ve “يزال” arasına kurallara aykırı olarak “ن” getirmiştir.⁴³

Şairlerin şiirlerinde “ب، من، ك، في، ل، على” gibi bazı harfî cerleri zaid olarak kullandıkları da olmuştur. Buna örnek olarak şu beyit verilebilir: (Recez)

أَنَا أَبُو سَعْدٍ إِذَا اللَّيْلُ دَخَا دَخَلْتُ فِي بَيْرَالِهِ ثُمَّ النَّجَا

“Ben Ebû Sa’d’ım. Gece karanlık çökünce (gecenin) elbisesinin içine girdim. Sonra da (istediğimi elde edip düşmanlardan hızlıca) kurtuldum.”

Görüldüğü üzere ikinci şatırdaki “في” harfî ceri, kullanılmaması gereken bir yerde kullanılarak ziyade yapılmıştır.

Bedel ve bedel minh arasında, “ك، س، كَمَا” dan sonra zaid bir “ما” getirildiği de olmuştur. Örnek olarak şu beyit verilebilir: (Kâmil)

40 Zeccâc, *Me’âni l-Kur’ân ve i’râbuḥ*, 1/394.

41 İbn Cinnî, *el-Hasâ’is*, 1/317.

42 İbn ‘Uşfûr, *Zarâ’iru ş-şi’r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 60.

43 Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa’saa et-Temimî (el-Ferezdak), *Divânü l-Ferezdak*, Nşr. Ali Fâ’ûr, (Beirut: Dâru l-Kutubi l-İlmiyye, 2010), 97.

فَكَأَنَّهُ لَهْفُ السَّرَاةِ كَأَنَّهُ مَا حَاجِبِيهِ مُعَيَّنٌ بِسَوَادٍ

“Sırtı beyaz yanakları siyah yaban öküzünün iki kaşu bu siyahla belirginleştirilmiş gibidir.”
Beyitte “كَأَنَّهُ حَاجِبِيهِ” şeklinde gelmesi gerekirken bedel ve bedel minh arasına zaid bir “مَا” getirilmek suretiyle ziyade yapılmıştır.⁴⁴

“بل”, “و”, “ف”, “و” ve “أَمْ” harflerinin ziyade olarak geldiği şiirler de olmuştur. (Kâmil)

حَتَّى إِذَا قَمِلَتْ بُطُونُكُمْ وَرَأَيْتُمْ أَثْنََاءَكُمْ شَبُوبًا
وَقَلْبَيْتُمْ ظَهَرَ الْمِخْرَ لَنَا إِنَّ اللَّيْمَ الْعَاجِزُ الْخَبُوبُ

“Karınlarınız doyup oğullarınızın genç olduğunu gördüğünüz zaman
Kalkanın sırtını bize doğru döndürdünüz. Nitekim alçak kişi aciz ve sahtekârdır.”

Şair burada ikinci beytin birinci şatırı olan “إِذَا”nın cevabının başında zaid bir vâv zikretmiştir.⁴⁵
Şiirlerde bazen de “إِذَا” zaid olarak kullanılmıştır. Buna örnek olarak şu beyit gösterilebilir:

(Tavîl)

أَرَى الدَّهْرَ إِلاَّ مُتَجُونًا بِأَهْلِهِ وَمَا صَاحِبَ الْحَاجَابِ إِلاَّ مُعَذَّبًا

“Zamanı yaşayanlarla birlikte dönen bir su çarkı olarak görüyorum. İhtiyaç sahibinin
çileden başka neyi var ki”

Şair bu beyitte aslı “أَرَى الدَّهْرَ مُتَجُونًا بِأَهْلِهِ” iken “إِلاَّ” getirerek ziyade yapmıştır.⁴⁶

Şairlerin “لا” yı da ziyade olarak kullandıkları olmuştur. Buna örnek olarak şu beyit
verilebilir: (Tavîl)

أَبَى جُودِهِ لَا الْبِخْلَ وَأَسْتَعْجَلْتُ بِهِ تَعَمُّ مِنْ قَتْلِ لَا يَمْنَعُ الْجُودَ قَاتِلَةٌ

“Cömertliği cimriliği asla kabul etmez ve ‘evet’ daima öne geçer. Cömertlik onun katili
olsa bunu engellemeyecek bir gençtir.”

Burada söylenilmek istenen “أَبَى جُودِهِ الْبِخْلَ” iken zaid bir “لا” getirilerek ziyade yapılmıştır.⁴⁷

Şiirlerde geçmiş zamana delalet ettiğini göstermek için de zaid bir “كَانَ” kullanılmıştır.
Buna örnek olarak Ferezdak’ın şu beyti verilebilir: (Kâmil)

فِي لُجَّةٍ عَمَزَتْ أَبَاكَ بُخُورُهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ - كَانُ - وَالْإِسْلَامِ

“Denizlerin karanlıkları babanı, geçmiş Cahiliyede de ve İslam döneminde de batırdı.”

İkinci şatırda görüldüğü üzere geçmiş zamanda olduğunu vurgulamak için zaid bir “كَانُ”
kullanılmıştır.⁴⁸

44 Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi Lisâni'l-'Arab*, Thk. Abdusselâm Muhammed Hârun, (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1418/1997), 2/708.

45 İbn Manzûr, “11/568”, *الفصل*.

46 İbn 'Usfûr, *Zarâ'iru 'ş-şi'r*, Thk. es-Seyyid İbrahim Muhammed, 75.

47 İbn Cinnî, *el-Hasâ'is*, 2/37.

48 Bağdâdî, *Hizânetu'l-edeb*, Thk. Abdusselâm Muhammed Hârun, 9/211.

Sonuç

Şairlerin vezin ve kafiye gereği şiirlerinde genel dil kuralları dışına çıktığı sıkça rastlanılan bir durumdur. Şiir zaruretleri olarak bilinen bu durumlar hakkında nahiv âlimlerinin farklı görüşleri olmuştur. Nitekim Sibeveyh ve İbn Mâlik gibi âlimler, şairin bu tür zaruretleri yapmasının kaçınılmaz olduğunu savunurken, diğer âlimler ise zaruret durumları olmadan da şiirler söylenebileceğini öne sürmüşlerdir.

Nahivciler yaygın olarak görülen zaruret durumlarını ziyade, hazif, takdîm-te' hîr ve bedel gibi ana başlıklar altında inceleyerek her birini kendi içerisinde tasnif etmişlerdir. Buna göre ziyadenin, şiirde kullanılan bir lafızda, nahiv kuralları dışına çıkarak sakın bir harfi harekelendirme, harekeyi uzatma, bir harf ekleme veya bir kelime zikretme gibi şekillerde geldiği görülmüştür.

Şiirde geçen ve kurallara göre bir harfi sakın olan bir kelimenin bu harfini damme, fetha veya kesra ile harekeleyerek hareke ziyadesi yapılmıştır. Aynı şekilde bir harfin aslında yokken önceki harfin harekesine göre med harflerinden biriyle harekeyi uzatmak da ziyade sayılmıştır. Bununla birlikte gayrı munsarıf bir kelimenin munsarıf bir kelime gibi tenvin almasını sağlamak, “ابن” kelimesine muzaf olan özel isimleri tenvinli getirmek, muzari fiillerin sonuna şeddeli veya cezimli tekid nûnunun kural gereği getirilmediği durumlarda getirmek, maksûru memdûd yapmak, illet harflerini düşmesi gerektiği durumlarda zikretmek, vasıl hemzesini kat' yapmak, 'ıvaz ve mu' avvaz minhi bir arada kullanmak ve tekid lâminin gelmeyeceği durumlarda getirmek gibi ziyadelerin yapıldığı da olmuştur.

Sonuç olarak nahiv âlimlerinin çoğu şiirin kendine has bir dili olduğunu ve gerekli durumlarda Arap dil geleneğinin sınırlarından çıkmadan ve dil ölçülerini yok saymadan nahiv ve sarf kurallarının dışına çıkılarak bazı ziyadelerin yapılabileceğini kabul etmişlerdir.

Şiir zaruretleri konusunun, çalışmamızın hacmini aşacağından dolayı anahatları ele alına da daha sistematik bir şekilde ele alınarak kitaplaştırılmasını veya tez olarak çalışılmasını önermek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Abdullatif, Muhammed Hamâse. *Lugatu's-ş'ir dirâse fi'z-zarûrati's-şi'riyye*. Kahire: Dâru's-Şurûk, 1416/1996.
 Âlûsî, Ebu'l-Meâlî Cemâluddîn Mahmûd Şukrî b. Abdillâh b. Mahmûd. *ez-Zarâir ve mâ yesûgu li's-şâ'ir dîne'n-nâsir*. Thk. Muhammed Behcet el-Eserî. Kahire: Matbaatu's-Selefiyye, 1331/1915.

- ‘Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî & Muhammed Ebû Fazl İbrahim. Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Unsuriyye, 1418/1998.
- Bağdâdî, Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetu’l-edeb ve lubbu lubâbi Lisâni’l-‘Arab*. Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1418/1997.
- Curcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyîd eş-Şerîf. *et-Ta’rifât*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘Ilmiyye, 1403/1983.
- Çelebi, Kâtib. *Keşfu’z-zumûn an esâmi’l-kutubi ve’l-funûn*. Bağdat: Mektebetu’l-Musenna, 1941.
- Esterâbâdî, Necmu’l-eimme Razıyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Garavî es-Semnâkî. *Şerhü’l-Kafiye*. Thk. Yusuf Hasan Ömer. Bingazi: Câmî’atu Karyûns, 1416/1996.
- Ezherî, Ebu’l-Velîd Zeynuddîn Hâlid b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Vakkâd. *Tehzîbu’l-luga*. Thk. Muhammed Muhammed ‘İvâz Mur‘ib. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1421/2001.
- Ferezdzak, Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa’saa et-Temîmî. *Dîvânu’l-Ferezdzak*. Nşr. Ali Fâ’ûr. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘Ilmiyye, 2010.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân b. ‘Amr b. Temîm el-Ferâhidî el-Basrî. *Kitâbu’l-‘Ayn*. Thk. Mehdi el-Mahzûmî & İbrahim es-Sâmerrâ’î. 8 Cilt. Bağdat: Mektebetu’l-Hilâl, 1405/1985.
- Husrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Temîm el-Ensârî el-Fihri. *Zehru’l-âdâb ve semeru’l-elbâb*. Beyrut: Dâru’l-Cil, ts.
- İbn Cinnî Ebu’l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî. *el-Hasâ’is*. Kahire: el-Heyetu’l-Mısriyye, 1331/1913.
- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî. *Cemheratu’l-luga*. Thk. Remzi Munir Baalbakî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-‘Ilm li’l-Melâyîn, 1407/1987.
- İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Zekerıyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *es-Sâhibî fî fikhî’l-lugati’l-‘Arabiyyeti ve mesâilihâ ve suneni’l-‘Arab fî kelâmihâ*. Nşr. Muhammed Ali Beyzûn. Beyrut: Dâru’l- Kutubi’l-‘Ilmiyye, 1418/1997.
- İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem el-İfrîkî el-Mısri. *Lisânu’l-‘Arab*, 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Sîde Ebu’l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mursî. *el-Muhassas*. Thk. Halil İbrahim Ceffâl. Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1417/1996.
- İbnu’n-Nedîm, Ebu’l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya’kûb İshâk. *el-Fihrist*. Thk. İbrahim Ramazan. Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, 1417/1997.
- İbnu’s-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *el-Usûl fi’n-nahv*. Thk. Abdhuseyin el-Fetlî. Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, ts.
- İbrahim, İbrahim Hasan. *Sibeveyhî ve’z-zarûrati’ş-şi’riyye*. Kahire: Matbaatu Hasan, 1983.
- Kazzâz, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca’fer b. Ahmed el-Kayrevânî et-Temîmî en-Nahvî. *Mâ yecûzu li’ş-şai’ri fî’z-zarûrati*. Kahire: ez-Zehrâ li-İ’lâmi’l-‘Arabî, 1412/1992.
- Matlub, Ahmed. *Mu’cemu mustalahâti’n-nakdi’l-‘Arabîyyi’l-kadîm*. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 2001.
- Muberred, Ebu’l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. ‘Abdilekber b. ‘Umeyr el-Ezdî es-Sumâlî. *el-Muktedâb*. Thk. Muhammed ‘Abdulhâlik ‘Uzayme. Beyrut: ‘Âlemu’l-Kutub, ts.
- Sibeveyh, Ebû Bişr Ebû Osmân Ebu’l-Hasen ‘Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1402/1982.
- Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzubân. *Zarûratu’ş-şi’r*. Thk. Ramazan Abduttevvâb. Beyrut: Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, 1405/1985.

- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İktirâh fî usûli 'n-nahv ve cedelih*. Thk. Mahmûd Fucâl. Dîmeşk: Dâru'l-Kalem, 1409/1989.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Eşbâh ve 'n-nezâ'ir fî kavâ'id ve fîrû'î fikhi 'ş-Şâfi'iyye*. Thk. Abdulal Salim Mukerrem. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1985.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî vd. Kahire: Daru İhya'il-Kutub'il-Arabiyye, ts.
- Tanrıverdi, Eyüp. "Eski Arap Şiirinde Kuraldışı Kullanımlar Literatürü". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2005), 95-106.
- Toprak, Mehmet Faruk. "Zarûrât-ı Şi'riyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/138-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yazıcı, Hüseyin. "İbnu's-Serrâc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnus-serrac>
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuh*. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1408/1988.